

Werkplan 2009

Foto: Annie Ellens

Jaarverslag 2008

KennisInstituut Stedelijke Samenleving (KISS)
Postbus 545, 7500 AM Enschede, Tel 053 – 48 363 46 Fax 053 – 48 363 48
Email info@kiss-oost.nl; Website www.kiss-oost.nl

Voorwoord

Het KennisInstituut Stedelijke Samenleving staat dit jaar voor de opgave om in zijn activiteiten in te spelen op recente ontwikkelingen in het stedenbeleid. Landelijk gezien zijn nog net voor het vertrek van Ella Vogelaar en de installatie van haar opvolger Eberhard van der Laan de contouren geschetst van een nationaal stedenbeleid na 2009. Ook in Overijssel beraden steden en provincie zich over de vraag of en hoe in de komende jaren het stedenbeleid kan worden gecontinueerd.

Veel inwoners van Overijssel wonen in de steden en nog veel meer burgers van deze provincies zijn voor hun werk, vertier of inkopen aangewezen op de steden. Die steden kenmerken zich door veel sociale dynamiek zowel in positieve als ook in minder positieve zin. Ter versterking van de positieve dynamiek van de steden, maar ook om negatieve ontwikkelingen het hoofd te bieden is de afgelopen jaren nationaal maar ook door de provincie een stedenbeleid gevoerd. In de loop der tijd zijn als het om het (grote-) stedenbeleid gaat de invalshoeken veranderd. Een sterk op de fysieke infrastructuur gerichte aanpak heeft plaatsgemaakt voor een benadering waarin ook de sociale dimensie een belangrijke plaats krijgt. Er is dus meer en meer sprake van een integrale benadering. Steeds meer wordt ook duidelijk dat een succesrijke aanpak van stedelijke vraagstukken, met name in oudere wijken die af dreigen te glijden, valt of staat met een sterke betrokkenheid van burgers. Mensen bij de werkzaamheden in wijk te betrekken, ze verantwoordelijk te laten zijn, daar gaat het om. De steden dienen vanwege hun geringe afstand tot de burgers en omwille van hun bekendheid met plaatselijke omstandigheden een sleutelrol te blijven spelen in het stedenbeleid en de wijkaanpak. Maar het is evenzeer van belang dat de zaken die de wijk betreffen, steeds in samenhang te zien met maatschappelijke ontwikkelingen op een grotere schaal; een schaal die de wijk en zelfs de stad overstijgt. Met name als het gaat om stadsoverstijgende aangelegenheden is het provinciaal bestuur een natuurlijke bestuurlijke partner van de stadsbesturen. Het gaat dan enerzijds om zaken betreffende de fysiek-ruimtelijke, maar ook de meer sociaal-culturele aspecten van duurzaamheid en aantrekkelijkheid van de stad als leefomgeving. Tegelijkertijd gaat het ook om de sociaaleconomische dimensie, waar de stad fungeert als motor voor de ontwikkeling van werk en welvaart. De provincie als middenbestuur bestuursorgaan beschikt over de bevoegdheden, de expertise en de middelen om bij de stadsoverstijgende aspecten van het stedenbeleid in samenwerking met betrokken gemeenten in de stedelijke netwerken de lokale initiatieven te versterken.

Zeker nu men landelijk de blik – naar mijn smaak – wel erg eenzijdig lijkt te vernauwen tot veertig pracht/krachtwijken is het een goede zaak dat de vijf steden in Overijssel en de provincie zich voorbereiden op de toekomst van het stedenbeleid. Centraal in dat nieuwe beleid zou naar mijn mening moeten staan het versterken van de steden als leef- en beleefomgeving – waarbij dat laatste ook verwijst naar de sleutelrol van cultuur – en het versterken van sociaaleconomische motorfunctie van de stad. In beide opzichten is het van belang om te onderkennen dat de stad niet stopt bij vaak

tamelijk toevallig getrokken gemeentegrenzen. De invloedssfeer van de stad is beduidend groter en dat noopt tot bestuurlijke samenwerking en stedenbeleid op het niveau van stedelijke netwerken.

Een en ander zal aan moeten sluiten bij de ambities en ontwikkelingsprofielen van de betrokken steden. In de discussie over de vormgeving van een nieuw stedenbeleid langs deze lijnen heeft KISS de afgelopen periode al een belangrijke rol gespeeld en KISS zou dit ook in de komende periode kunnen blijven doen. In dat opzicht heeft het zich de afgelopen jaren herhaald bewezen. Niet zelf onderzoek doen, maar de kennis en ervaring van diverse partijen in Overijssel samenbrengen en vertalen naar voor maatschappelijke probleemoplossing bruikbare inzichten. KISS-bijeenkomsten, seminars en debatten, kennen een hoge opkomst en oogsten veel waardering.

Tijdens de KISS-excursie naar Hannover – waar gedeputeerde Buursink de aftrap deed voor een discussie over de toekomst van het stedenbeleid in onze provincie – werd ik getroffen door een opmerking van prof. dr. Dieter Fürst (Universität Hannover). Hij complimenteerde de provincie en de steden met het bestaan van KISS: naar zijn zeggen een fenomeen dat men in Duitsland niet kent, dat ook daar zou voorzien in een behoefte. Een uniek kennisplatform van overheden, corporaties, instellingen van hoger onderwijs en andere maatschappelijke organisaties.

Als voorzitter van KISS hoop ik op een voortzetting van deze succesvolle publiek-private samenwerking om zo op een vernieuwde manier inhoud te kunnen geven aan het stedenbeleid in Overijssel: een stedenbeleid waarin “empowerment” van bewoners en een doelgerichte aanpak van hun problemen wordt ingebed in een ruimere context die op het niveau van stad en stedelijke netwerk gunstige ontwikkelingskansen biedt ook en vooral voor de kwetsbare grepen in onze steden.

Jan Kristen
Voorzitter KISS

Activiteiten 2009

De activiteiten van KISS richten zich op vraagstukken betreffende de sociale en fysieke herstructurering van stedelijke aandachtswijken en meer in het algemeen op de verbetering van de sociale en fysieke infrastructuur van de steden en de stedelijke regio's. Met deze activiteiten beoogt KISS praktijkgericht ondersteuning te bieden bij de aanpak van stedelijke vraagstukken, zulks ten behoeve van verhoging van de kwaliteit van de stedelijke samenleving in Overijssel. Voor wat betreft het werkprogramma zijn daarom twee aandachtsvelden te onderscheiden:

- Sociale en fysieke herstructurering van de aandachtswijken
- Innovatie sociale en fysieke infrastructuur in de steden en de stedelijke regio's

Binnen beide aandachtsvelden wordt aandacht geschonken aan de inhoudelijk uitdagingen waarvoor steden zich zien gesteld (hoe pakken we de wijkproblematiek effectief aan en welke voorwaarden moeten op stedelijk en regionaal worden gerealiseerd met het oog op duurzaam leefbare steden en wijken?) én bestuurlijke uitdagingen (hoe realiseren we een effectieve probleemaanpak in samenwerking tussen diverse betrokken partijen?).

In het concept werkplan is een aantal activiteiten voor 2009 opgenomen. Deze zijn gegroepeerd rond de twee bovenstaande themavelden.

Sociale en fysieke herstructurering van de aandachtswijken

Lopende zaken

- *Praktijkkring innovatieve sociale wijkprojecten.* Vorig jaar hebben bijeenkomsten van de praktijkkring plaatsgevonden in Deventer, Hengelo en Almelo. In 2009 wordt de praktijkkring gecontinueerd en zullen bijeenkomsten georganiseerd worden in Enschede en Zwolle. In Enschede zal de bijeenkomst betrekking hebben op de herstructureringswijk Velve Lindenhof. Het thema dat in Zwolle aan de orde komt, wordt in de komende maanden uitgewerkt. In het kader van de innovatieve sociale wijkprojecten wordt een *Longitudinaal Onderzoek Berflo Es* naar leefbaarheid en veiligheid uitgevoerd door een student van de Universiteit Twente onder leiding van dr. Harry van der Kaap.
- *Overleg indicatoren G5 Overijssel.* In 2008 hebben onderzoekers van de G5 Overijssel een set indicatoren geselecteerd waarmee de sociaal economische positie van buurten kan worden bepaald. Ter aanvulling van de set met gezondheidsindicatoren wordt in Almelo een pilot gedaan met de GGD. De opgedane ervaringen worden gedeeld met de andere onderzoeksgemeenten begin 2009.
- *Samenwerking ITC.* In november 2008 werd een studiemiddag georganiseerd rond het samenspel van indicatoren en beleid. Gekeken wordt naar een vervolg op deze bijeenkomst.

- Studiemiddag over *gemengde wijken*, wijken waarin koopwoningen en huurwoningen zijn gemixt. Hoe effectief is het mengen van verschillende soorten woningen (en verschillende groepen bewoners) in de wijk? Het antwoord op deze vraag hangt uiteraard af van de criteria voor effectiviteit. Deze kunnen betrekking hebben op het geaggregeerde niveau van de buurt of op het niveau van de individuen in de buurt (eventueel inclusief de vertrekkers uit de buurt). Tijdens de studiemiddag willen we ons richten op de individuele effecten en meer specifiek op het effect van gemengde wijken op de sociale stijging van individuele buurtbewoners. Is er wetenschappelijk bewijs voor positieve beleidseffecten van gemengde wijken? Het vraagstuk van menging en spreiding was werkgroepthema op de bijeenkomst over integratie op 11 september en zal tijdens deze studiemiddag verder worden uitgediept. Deze bijeenkomst wordt georganiseerd in samenwerking met prof. dr. S. Saharso hoogleraar Intercultureel Bestuur aan de Universiteit Twente.
- Aansluitend bij dit thema zal gekeken worden naar de mogelijkheden om ook een debat te organiseren rond het vraagstuk van gemengde of juist geen gemengde sportclubs. Dit sluit aan bij een eerdere succesvolle KISS-bijeenkomst over dit thema Sport Verbreedert op 4 februari 2005. Inmiddels is er nieuw onderzoek beschikbaar over dit thema en het lijkt zinvol om hier – zeker gezien het succes van de vorige bijeenkomst – in KISS-verband aandacht aan te besteden.
- Op 18 november 2008 heeft KISS, in samenwerking met SWZ, een studiemiddag belegd over Bloemkoolwijken. Naast de ervaringsuitwisseling rond twee voorbeelden (Ittersumslanden in Zwolle en Stroinkslanden in Enschede), is besproken of er behoefte bestond om vervolgbijeenkomsten te beleggen rond de thematiek van de bloemkoolwijken. Omdat de aanwezigen het nut daarvan zeker inzagen, zal in het najaar van 2009 een vervolgbijeenkomst worden gepland.

Nieuw

- o In de Enschedese wijk *Velve Lindenhof* wordt een experiment gedaan met wijkcoaches. Deze coaches zijn competent en bevoegd om in de eerste lijn en integraal professionele begeleiding en ondersteuning te bieden bij het realiseren van sociale stijging (persoonlijke ontwikkelingsdoelen, mede gericht op voorkomen of oplossen van enkelvoudige en meervoudige problematiek). De wijkcoaches beschikken over een breed scala van beslissing- en indicatiebevoegdheden die vanuit een veelheid aan instellingen aan hen zijn gemandateerd. De doelgroep van het experiment bestaat uit de bewoners van corporatiewoningen in Nieuw Velve en

Lindenhof (634 woningen) omdat daar de sociale problematiek het grootst is. Dit project wordt geëvalueerd op proces en effectiviteit door de Universiteit Twente, (prof. Denters, dr. Klok en dr. Oosterwijk). Het KISS en de SEV zullen een aantal activiteiten ontwikkelen om dit ervaringen opgedaan in project onder de aandacht te brengen van een breder publiek in de regio maar ook nationaal.

- Samen met Raster Welzijnsgroep Deventer zal KISS op 26 januari 2009 een conferentie organiseren rondt PAK, *Project Alledaagse Kansen Deventer*. PAK is een voortzetting van het project Kolonisten in de wijk en biedt mensen ondersteuning bij het verwezenlijken van hun wensen. Dat kan van alles zijn: zaken die met het gezin of kinderen te maken hebben, met buurtcontacten, met de gezondheid (bijv. afvallen), maar ook met scholing of werk. Doelstelling is dat alle bewoners op eigen kracht één of twee stappen verder komen ten opzichte van hun huidige sociale positie. Een aantal wetenschappers uit verschillende disciplines, waaronder de wetenschappelijk directeur van KISS, is gevraagd een essay te schrijven over PAK. De essays zijn opgenomen in een bundel die zal worden gepresenteerd op de conferentie.
- De gemeente Almelo en KISS organiseren in maart een miniconferentie over *de Sociale Herovering Almelo de Riet*. De conferentie markeert de afsluiting van het project. Wat heeft het project de Sociale Herovering aan nieuwe inzichten en leerervaringen opgeleverd? Wat zijn de kritische succesfactoren van de verschillende deelprojecten? Een paar deelprojecten zullen op de miniconferentie worden uitgelicht. Van het project wordt een publicatie gemaakt met daarin een beschrijving van de verschillende deelprojecten, interviews met betrokkenen, een samenvatting van de werkgroepdiscussies op de conferentie en een nabeschuiving door een deskundige van buiten Almelo.

Innovatie van de sociale en fysieke infrastructuur

Lopende zaken

- *Praktijkkring duurzaam bouwen en renoveren*. Op verzoek van de provincie Overijssel zal, in het kader van het Energiepact Overijssel, de Praktijkkring Duurzaam Bouwen en Renoveren haar activiteiten uitbreiden naar alle gemeenten van de provincie Overijssel. De samenwerking zal (waarschijnlijk) de titel krijgen: "KennissPlatform Duurzame Gebouwde Omgeving Overijssel" en heeft tot doel om partijen in Overijssel kennis te laten overdragen en ontwikkelen over het thema energiebesparing (en ontwikkeling van duurzame energie) in de gebouwde omgeving. De opgedane kennis kan ingebracht worden in zowel nieuwbouw- als herontwikkelings- en renovatieprojecten. Centraal staan de woningbouw en de publieke utiliteitsbouw. De provincie zal de meerkosten van de uitbreiding tot alle Overijsselse

gemeenten voor haar rekening nemen. Ook wordt er een aparte website gerealiseerd voor het kennisplatform. De praktijkkring wordt georganiseerd in nauwe samenwerking met dr. ir. Wim Gilijamse van Saxion Hogescholen.

- In maart 2009 levert KISS samen met de vijf GSB-steden en de provincie Overijssel een bijdrage aan een bestuurlijke conferentie waarin ter voorbereiding op de besluitvorming over een toekomstig stedenbeleid in Overijssel nadere gedachtevorming plaats vindt over de ontwikkelingsprofielen van de vijf steden. Tijdens de conferentie presenteren de steden, mede op basis van een veldverkenning door KISS, een houtskoolschets van dit profiel. De bedoeling is dat vervolgens enerzijds wordt stilgestaan bij de inhoudelijke keuzes die hierbij aan de orde zijn en anderzijds bij de bestuurlijke condities: welke partijen dienen een rol te vervullen bij de realisatie van deze profielen. Dit initiatief bouwt voort op de discussie die naar aanleiding van een inleiding van gedeputeerde Buursink is gevoerd tijdens de KISS-excursie naar Hannover op 30 en 31 oktober 2008.

- De KISS-jaarconferentie van 2009 heeft als titel "*Burgerparticipatie: Stimulans of Stagnatie*". Hoe kan burgerparticipatie worden vormgegeven zodat de kwaliteit van participatie in termen van inhoudelijke kwaliteit, slagvaardigheid en evenwichtige participatie – kan worden verzekerd? Zowel bij gemeenten alsook bij andere organisaties (woningcorporaties, zorginstellingen, scholen) die actief zijn in het publieke domein is sprake van nieuwe vormen van publieksparticipatie. Ongeacht de vorm van burgerparticipatie en de context (gemeentebestuur, woningcorporatie of in de maatschappelijke zorg of het welzijn) lokt burgerbetrokkenheid steevast discussies uit. Enerzijds geldt burgerparticipatie als stimulans voor vitaal en innovatief stedelijk bestuur. De initiatieven van burgers en hun actieve betrokkenheid bij hun directe leefomgeving en hun stad kunnen naar de mening van velen een impuls geven wijkvernieuwing en stedelijke beleidsvorming. Het activeren van het eigen probleemoplossend vermogen van burgers maakt de aanpak van stedelijke vraagstukken eenvoudiger en kan zorgen voor draagvlak van besluiten. Anderzijds wordt burgerparticipatie gezien als bron van stagnatie. Een punt van zorg is de vraag of intensieve burgerparticipatie niet ten koste gaat van de *inhoudelijke kwaliteit van besluiten en de slagvaardigheid van het bestuur*. Vanuit democratisch oogpunt kent burgerparticipatie een aantal mogelijke schaduwzijden. Een belangrijk punt van aandacht is het vraagstuk van de *selectieve participatie*. Het is welbekend dat, onder meer door verschillen in het bezit van politiek relevante hulpbronnen, bepaalde categorieën burgers politiek actiever zijn dan anderen. Deze politieke ongelijkheid tussen bevolkingscategorieën kan leiden tot belangrijke vertekeningen op de politieke agenda.

Het plenaire gedeelte omvat inleidingen van een aantal prominente sprekers, uit praktijk en wetenschap. Daarnaast wordt in een aantal workshops stil gestaan bij de ervaringen met een aantal innovaties in burgerbestuur in Nederlandse steden.

- Op 11 september 2008 organiseerde KISS met de universiteit Twente en Variya een congres rond de Gemeenschappelijke Integratieagenda. KISS wil in aansluiting op de uitkomsten in de werkgroepen over **ondernemerschap** komen tot een mogelijk vervolg. Voor dit thema hebben de Saxion Hogescholen, de Universiteit Twente, ROZ Twente en de B&A Groep zich al bereid verklaard een bijdrage te leveren.
- Bijeenkomst rond het onderzoek "*De vrouwen van Cambio*" in Deventer. Cambio is een buurtbeheerbedrijf in Deventer. Cambio begeleidt 10 vrouwen in het oppakken van sociale of economische activiteiten. Daarnaast is een onderzoek gedaan naar de achtergronden van de vrouwen en naar de argumenten die maken dat deze vrouwen wel of niet gaan werken.
- *Debat in Deventer*. Evenals in 2008 wordt een debat in Deventer georganiseerd rond een actueel thema in samenwerking met de afdeling Kennen en Verkennen van de gemeente Deventer.
- Bijeenkomst in de serie *Ontmoet de onderzoeker*. Susan Ketner, onderzoeker bij Variya promoveerde onlangs op een onderzoek naar Marokkaanse jongeren. Jongeren hechten meer aan hun geloof dan hun etnische achtergrond is een van de conclusies. Wat is de betekenis van de uitkomsten van dit onderzoek voor beleid en uitvoering?

Nieuw

- *Aanbestedingsprocedures: kans voor innovatie, kwaliteit en kostenbeheersing?*

Onder invloed van de Europese regelgeving en diverse geruchtmakende fraudezaken zijn de aanbestedingsregels voor publieke en semi-publieke instanties de laatste jaren uitgebreid en verscherpt. Door diverse partijen wordt vooral gewezen op de nadelen van de huidige aanbestedingsregels. KISS zal een studiemiddag organiseren waarin belangstellenden hun ervaringen met aanbestedingstrajecten (op fysiek en infrastructureel terrein) uitwisselen. Wat zijn de overwegingen om voor een bepaalde procedure te kiezen? Wordt het gewenste effect bereikt? Zouden er alternatieven zijn geweest?

Tijdens de studiemiddag zullen er inleidingen zijn door een jurist en een bouwmanagement-deskundige, alsmede verhalen uit de praktijk van een corporatie en een gemeente.

Het onderwerp aanbestedingsprocedures zal worden verbreed naar aanbesteding op het vlak van welzijnsbeleid en -uitvoering.

- KISS wil in 2009 een aantal activiteiten organiseren waarbij de vraag centraal staat of en hoe de *effectiviteit is van sociale investeringen* kan worden bepaald. Dergelijke sociale investeringen beogen in te grijpen "aan de voorkant" van problemen. Door hun preventieve werking zouden ze een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de leefbaarheid van onze steden en het beroep op allerlei kostbare repressieve en curatieve voorzieningen verminderen. Voor een adequate afweging van investeringen in sociaal en fysiek kapitaal is het van belang om zicht te krijgen op de daadwerkelijke opbrengsten van dergelijke vormen van preventief beleid. Bij menigeen bestaat de indruk dat we "opbrengsten van sociale uitgaven in het sociale domein stelselmatig onderschatten en er daardoor stelselmatig te weinig aan uitgeven" (I. Doorten en R. Rouw, *Opbrengsten van Sociale Investerings*, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2006: 11).

Dat is te meer belangrijk omdat de realisatie van de vraag of kosten van sociale investeringen opwegen tegen de baten slechts zelden vast staat. Veelal is sprake van feel-good-interventions. Dat zijn interventies die gelden als "inspirerend" en "vernieuwend", worden uitgevent als "best-practice" en daarom alom navolging vinden, hoewel hun rendement geenszins vaststaat. Van belang is om in het sociale domein het kaf (feel-good-interventions) en het koren ('evidence-based' effectieve interventies) te kunnen scheiden.

Gedacht wordt aan de volgende onderwerpen.

- o Cambio. De SEV (Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting) ontwikkelt een meetinstrument om sociale projecten te evalueren. Het buurtbeheerbedrijf Cambio uit Deventer doet mee aan een pilot evaluatie. Daarbij wordt ook de Universiteit Twente betrokken. Het idee is een student in te zetten voor deze evaluatie. De opgedane ervaringen kunnen worden gedeeld met anderen in een gezamenlijk te organiseren bijeenkomst.
- o Het project Velve Lindenhof (beschrijving pagina 2 en 3)
- o Arcadis heeft een model *RAP* (Rapid Assessment Program) ontwikkeld. De RAP-methodiek en -software zijn bruikbaar bij vraagstukken waar meerdere variabelen invloed hebben op het eindresultaat. In overleg met (lokale) experts worden de verschillende kenmerken en hun onderlinge relaties in het systeem gedefinieerd. Het gevolg van een bepaalde ingreep is daarna snel inzichtelijk te maken, zodat diverse varianten eenvoudig met elkaar zijn te vergelijken. Met andere woorden de effecten van beleidsingrepen worden op voorhand doordacht. Waardoor een afgewogen keuze kan worden gemaakt. KISS en Arcadis gaan een workshop organiseren waarin de RAP zal worden gebruikt voor het waarden van buurtinterventies.
- o Naar een kosteneffectief *beleid ter voorkoming van antisociaal gedrag* naar aanleiding van een artikel van Marianne Junger in de publicatie *Opbrengsten van Sociale investering* (RMO 2006) over het rendement van investeringen in veiligheid.
- o Wat zijn de *maatschappelijke kosten en baten van de Brede School*? Wat draagt de Brede School bij aan het oplossen van leerachterstanden en sociale problemen? De

Saxion Hogescholen is bezig met onderzoek naar dit onderwerp in Deventer. De mogelijkheden worden verkend om rondom de brede school een activiteit te ontwikkelen.

- In samenwerking met de Gemeente Almelo en Arcadis, wordt een bijeenkomst voorbereid met als onderwerp de ontwikkeling van Stadsentrees. Naast de stadscentra worden de stadsentrees steeds belangrijker voor het stedelijk imago. De stadentree verbindt het buitengebied en de wijken met het stadscentrum. Er worden hoge eisen gesteld aan het aanzien van de stadsentrees, het is immers de eerste indruk van de bezoekers en in die zin een visitekaartje voor de stad.

Tijdens deze studiemiddag zal met name ingegaan worden op de vraag welke aspecten in de discussie over stadsentrees betrokken dienen te worden, naast de (traditionele) aspecten van planologische aard. Te denken valt bijvoorbeeld aan aspecten van sociale aard en van duurzaamheid, en bijvoorbeeld aan de inbreng van woningcorporaties daarbij. Gezocht wordt naar een aansprekend voorbeeld van buiten Overijssel waar er al op een multidisciplinaire wijze wordt nagedacht over een stadsentree. De bijeenkomst is beoogd voor beleidsvoorbereiders van gemeenten en woningcorporaties, en voor belangstellenden van onderzoeks en adviesorganisaties.

- Diner Pensant voor Overijsselse bestuurders. De gedeputeerde voor GSB Dick Buursink heeft KISS gevraagd om over een aansprekend innovatief project in Overijssel een bijeenkomst te organiseren voor bestuurders. Ons voorstel is om in een eerste bijeenkomst aandacht te besteden aan de rol van BVO's als partner in de wijkvernieuwing. FC Twente geldt nationaal als trendsetter en in samenwerking met FC Twente kan een avond worden georganiseerd tijdens welke wordt gezien of het voorbeeld van FCT navolging verdient in andere Overijsselse steden: Almelo (Heracles), Deventer (Go Ahead Eagles) en Zwolle (FC Zwolle).

- *Bestuurlijke innovatie in de wereld van welzijn en geluk.* De laatste jaren vinden veranderingen plaats in welzijnsbeleid. In Overijssel wordt op diverse plaatsen geëxperimenteerd met andere manieren van welzijnsbeleid. Voorbeelden zijn de microkredieten in de Deventer Rivierenwijk, het geluksbudget en pgb-welzijn in Almelo. Deze experimenten worden in gang gezet door de lokale overheid, de welzijnsinstellingen zelf en door andere partijen.

Een voorbeeld van een tamelijk grootschalig en vergaand experiment is de uitbesteding van het gehele welzijnswerk in Amsterdam Oost aan een marktpartij.

Wat is de aanleiding van deze experimenten? Wie zet deze veranderingen in gang en voert ze uit? Interessante vragen voor een bijeenkomst. KISS onderzoekt de mogelijkheden van dit thema. Vooreerst wordt gedacht aan een getrapte opzet: een bijeenkomst voor beleidsmedewerkers, uitvoerders van welzijnsinstellingen over dit onderwerp, waarvan de

resultaten worden voorgelegd aan bestuurders van lokale overheden, corporaties en welzijninstellingen op een volgende bijeenkomst.

Verkenning thema's

Een aantal thema's is in een verkennende fase. KISS onderzoekt óf en voor wie deze thema's interessant zouden kunnen zijn.

- Vanuit de klankbordgroep is de suggestie gekomen het thema duurzaam te verbreden. Als voorbeeld zou de 'Deventer Klimaattop' kunnen dienen waarop allerlei ideeën zijn geopperd om het energieverbruik te verminderen. Maar hoe te komen van idee tot uitvoering en hoe kunnen duurzame coalities voor de uitvoering worden gesmeed?
- Samen met het Kenniscentrum Leefomgeving (KCL) van Saxion Hogescholen verkent KISS de mogelijkheden om te komen tot een serie bijeenkomsten. Het KCL richt zich op een tweetal gezamenlijke onderzoekslijnen: duurzame en veilige inrichting van de leefomgeving, en duurzame en veilige (nieuwe) energie voorziening. Vooral het eerste punt is van groot belang voor de leden van KISS. Geïnspireerd door inhoudelijke bijdragen van deskundigen en discussie, is het doel van de bijeenkomsten te komen tot kernvragen gericht op de ontwikkeling van voor de KISS leden relevant studenten- en docentenonderzoek. De resultaten van zulk onderzoek worden in een latere bijeenkomst teruggekoppeld.
- Het *thema Gezondheid en welzijn* zal worden verkend. Een van de sociale doelstellingen van het GSB is gezond en wel in de stad en is gericht op jongeren tot 19 jaar. In de Deventer Rivierenwijk is een programma gericht op gezondheid en welzijn evenals in wijken in Zwolle.

Publiciteit activiteiten KISS

Zowel in de klankbordgroep als in het DB is naar voren gebracht dat KISS meer aandacht zou kunnen besteden aan de uitkomsten van zijn activiteiten. KISS heeft deze suggestie ter harte genomen en onderzoekt hoe activiteiten nog beter zichtbaar op de website kunnen worden gepresenteerd. Daarnaast wordt afhankelijk van het soort activiteit een kort resumé van bevindingen geplaatst op de website. Op dit moment wordt daarmee al geëxperimenteerd.

Verslag KISS - activiteiten 2008

Buurtindicatoren

In Overijssel was de verwachting dat buiten de "Vogelaarbuurten" ook andere buurten extra beleidsaandacht nodig hebben met name voor wat betreft de sociaal-economische pijler. Maar om welke buurten gaat het en welke problemen spelen daar? Daarvoor is een analyse van de positie van buurten nodig. De onderzoeksbureaus van de G5 werken aan een *gezamenlijke set sociaal economische indicatoren*. De resultaten worden voor elke stad op dezelfde manier gepresenteerd. De steden willen in dit traject samen op trekken en van elkaars ervaring te leren. Vandaar dat KISS is gevraagd om met de onderzoeksbureaus een meetinstrument uit te werken en een eerste meting te doen in het voorjaar van 2008. KISS coördineerde dit initiatief.

In juni zijn de resultaten opgeleverd en overgedragen aan de gsb-coördinatoren van de G5. Zij zijn zich aan het beraden op een gezamenlijk vervolg. Ondertussen hebben de deelnemers (onderzoekers) aan het overleg te kennen gegeven samen te willen optrekken in een zoektocht naar verfijning van het meetinstrument. Daartoe is contact gezocht met de GGD Twente. De GGD en Almelo doen een gezamenlijk proefproject en koppelen terug naar de andere onderzoekers van de G5 over hun bevindingen. Voor dit project is de groep onderzoekers en coördinatoren een vijftal keren bijeen geweest in 2008.

De opgeleverde rapportages en de methodiek worden geëvalueerd in een afstudeeronderzoek door een studente van het ITC. Zij was op zoek naar onderzoeksmateriaal en de onderzoekers van de G5 wilden hun gegevens ter beschikking stellen. Het afstudeeronderzoek is in volle gang en op 5 november worden de resultaten op een studiemiddag bij het ITC (zie agenda najaar 2008) teruggekoppeld naar de onderzoekers en andere belangstellenden.

Praktijkkring Duurzaam Bouwen en Renoveren

Op 13 februari was de 4^e bijeenkomst van de *Praktijkkring Duurzaam Bouwen en Renoveren* met twee thema's. Het integreren van duurzaamheid in wijkontwikkeling belicht in een presentatie door Paul van Roosmalen van Woonbedrijf Ieder1. Tweede thema was het gemeentelijk beleid ten aanzien van energie en klimaat. Frank Mathissen van SenterNovem is ingegaan op enkele recente ontwikkelingen met name de nieuwe Subsidieregeling Lokaal Klimaatbeleid (SLOK, de opvolger van de zgn. BANS-regeling) is aan de orde gekomen. De praktijkkring is bezocht door 23 mensen afkomstig van de lokale overheden, de provincie, woningcorporaties, onderwijs enz. De praktijkkring is georganiseerd door KISS en de Saxion Hogescholen en het woonbedrijf Ieder 1 was gastheer.

Op 28 augustus vond de 5^e bijeenkomst van de Praktijkkring Duurzaam Bouwen en Renoveren plaats in Enschede in het nieuwe kantoor van de Woonplaats. Deze bijeenkomst had als onderwerp kwantificering van duurzaamheid. Jaap Kortman (IVAM, Amsterdam) heeft daarover een inleiding verzorgd. Daarbij kwamen ook de ontwikkelingen rond 'GPR-gebouw' en aanverwante instrumenten aan de orde.

Verder heeft Joke Bults van De Woonplaats een inleiding gehouden over de duurzaamheidsaspecten van het nieuwe hoofdgebouw van deze corporatie, waarna de deelnemers het gebouw ook hebben bezichtigd.

Innovatieve Projecten G5

Op 20 februari vond de 1^e bijeenkomst van de *Praktijkkring innovatieve Projecten G5* plaats. Op deze bijeenkomst is geïnventariseerd in hoeverre behoefte is aan een praktijkkring en in welke vorm. Er bleek voldoende draagvlak voor een praktijkkring. De deelnemers zijn afkomstig van gemeenten, welzijnsinstellingen, woningcorporaties e.d. De bijeenkomsten zijn besloten. Het is de bedoeling dat bij toerbeurt een project wordt toegelicht door een of meer deelnemers. Daarbij gaat het om zowel kennis brengen als kennis halen. De deelnemers worden ook uitgenodigd mee te denken over zaken in het betreffende project die nog nadere uitwerking behoeven. De eerste bijeenkomst wat bij Rentree in Deventer en medewerkers van Raster en Cambio presenteerden het project de Sterrenvinder.

Op 4 juni had de 2^e bijeenkomst van de *Praktijkkring innovatieve projecten G5* in Hengelo plaats. De woningcorporatie St. Joseph en de gemeente Hengelo traden op als gastheer en hebben gesproken over de herstructurering in de Berflo Es en de kansen die dat biedt voor werkloze bewoners. Na de pauze is gesproken over hoe in een dergelijk proces de dynamiek te behouden. Inclusief organisatie waren er 12 deelnemers.

Op 17 september vond de 3^e bijeenkomst *Praktijkkring innovatieve projecten G5* plaats in Almelo. Het accent lag deze keer op collegiaal advies en brain storm. De gemeente Almelo is bezig met een traject van beleidsateliers. De raad heeft de thema's benoemd en per thema wordt in zes weken een onderwerp uitgespit. Het eindresultaat wordt vevat in een voorstel aan de raad. In het atelier de wijkbewoner centraal wordt bekeken wat er aan beleid is gericht op de wijk, wat ontbreekt en mogelijk moet worden omgebogen of zelfs gestopt.

Gesproken is over hoe bewoners verantwoordelijk te maken voor hun leefomgeving. Wat verstaan we onder verantwoordelijkheid? In dat kader kwam het Geluksbudget aan de orde een van de projecten in Almelo de Riet. Andere gespreksonderwerpen waren betrokkenheid van bewoners en de rol van wijkcentra. De gemeente Almelo gaat de resultaten van de discussie verwerken in haar advies aan de raad. De praktijkkring werd bezocht door 17 mensen afkomstig van gemeenten, welzijnswerk, woningcorporatie, buurtbeheerbedrijf en Universiteit Twente.

ITC Etalagemiddag

Op 11 maart organiseerde KISS samen met het ITC een *ITC etalagemiddag* over toepassingen van Geografische informatiesystemen in het lokale bestuur. Het doel van de etalagemiddag was een kennismaking te organiseren tussen het ITC, een internationaal gerenommeerd opleidingsinstituut, en overheden, kennisinstellingen, corporaties e.d. in Overijssel. Deelnemers kregen een zestal korte presentaties van toepassingen te zien en konden daarna kiezen over welk onderwerp zij meer te weten wilden komen. In de workshops werd nader ingegaan op toepassingen en konden

medewerkers van het ITC en de deelnemers met elkaar kennismaken. Inclusief organisatie bezochten 42 mensen de etalagebijeenkomst. Mogelijk dat deze bijeenkomst een vervolg krijgt.

Ketenaanpak veelplegers

Op 13 maart vond de bijeenkomst *'Ketenaanpak veelplegers: wat werkt?'* plaats in Deventer. Deze bijeenkomst is georganiseerd met het IPIT (Universiteit Twente) en de afdeling Kennis en Verkenning van de gemeente Deventer. Inge Bakker, onderzoeker aan de Universiteit Twente, presenteerde de resultaten van een vergelijkend onderzoek naar de ketenaanpak van veelplegers in steden waaronder de Overijsselse steden Deventer en Enschede. Zij ging in op de kritische succesfactoren bij de aanpak. Op haar inleiding reageerden dhr. Lute Nieuwerth (districtschef district Zuid Regio IJsselland) en Ben Eefting (voormalig projectleider veelplegeraanpak gemeente Enschede). Zo'n 55 mensen namen deel aan de bijeenkomst afkomstig van gemeenten, politie, justitie en justitiële inrichtingen, verslavingszorg, GGD enz.

Debat: toekomst lokale democratie

Op 10 april organiseerde KISS met de afdeling Kennis en Verkenningen van de gemeente Deventer een debat in Deventer met als thema: *'Naar een post parlementaire lokale democratie?'*. Doel was afstand te nemen van de hectiek van alledag en stil te staan bij vragen als: Is de klassieke lokale democratie nog levensvatbaar? Hoe kan inhoud worden gegeven aan het primaat van de gekozen volksvertegenwoordiging en de bestuurlijke regierol van B&W? Wat is de rol van de burger? Welke rol kunnen kleinschalige verbanden op buurtniveau spelen?

Prof. dr. Michiel Scheltema (voormalig voorzitter van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) verzorgde de inleiding. Jan Bron (wethouder gemeente Hengelo) en Andries Bruinsma (opbouwwerker Enschede) gaven vanuit hun praktijkervaring een reactie op de presentatie van prof. Scheltema. Daarna was er alle tijd voor het debat. Burgemeester Heidema van Deventer trad op als discussieleider. Aan het debat nam een dertigtal mensen deel afkomstig uit de Overijsselse gemeenten, de Provincie, raads- en statenleden, medewerkers van de Universiteit Twente en de Hogeschool Windesheim, advies- en onderzoeksbureaus.

Middengroepen in de stad

Op 17 april organiseerde KISS met de gemeente Almelo een studiemiddag *"Stadsmensen: levenswijze en woonambities van stedelijke middengroepen"*. In Overijssel streven stadsbesturen, net als elders in Nederland, naar meer middengroepen in de stad. De manier waarop zij gestalte geven aan dit streven verschilt. Maar wie zijn dat eigenlijk, de stedelijke middengroepen? Wat is hun betekenis voor de stad? Wat bindt deze middengroepen aan de stad? Welke aanknopingspunten levert dit op voor het stedelijke beleid?

Twee van de drie auteurs van de publicatie *Stadsmensen: levenswijze en woonambities van stedelijke middengroepen* hielden een inleiding. Joke van der Zwaard vertelde over sociale stijgers in de stad met name migranten en Lia Karsten ging in op de woonambities van stedelijk georiënteerde gezinnen

uit de middengroepen. In het programma was veel tijd gereserveerd voor discussie en vragen. Een paar leden van KISS waren tevoren benaderd met de vraag het boek Stadsmensen te lezen en een paar vragen te formuleren. Doel daarbij was meer zicht te krijgen op in hoeverre de onderzoeksresultaten van belang zijn voor de Overijsselse steden. De bijeenkomst is in Almelo gehouden omdat de gemeente meer middengroepen in de stad wil accommoderen. De gemeente Almelo beraadt zich op vervolgactiviteiten op deze bijeenkomst.

Opbrengsten GSB

De wetenschappelijk directeur van KISS heeft op verzoek van het Dagelijks Bestuur van KISS een overzicht gemaakt van onderzoeken naar de opbrengsten van het grotestedenbeleid. De bevindingen zijn opgenomen in een Infoblad "*Inhoudelijke en bestuurlijke opbrengsten van het grotestedenbeleid: bevindingen van recente evaluaties*". Het infoblad is breed verspreid onder de leden van het KISS in maart 2008.

Stimuleringsprijs Stedelijke Vernieuwing

Op 17 april organiseerden de Saxion Hogescholen en het Woonbedrijf Ieder 1 een symposium '*PLUK stedelijke vernieuwing, ervaar hoe het anders kan!*'. Aan het evenement was een prijs (Pluk de Saxion stimuleringsprijs) gekoppeld voor beste idee of aanpak van stedelijke vernieuwing. Corporaties, projectontwikkelaars, gemeentes en andere professioneel betrokkenen konden inzenden voor de prijs. Een onafhankelijke jury, onder leiding van prof.dr. Wim Hafkamp (wetenschappelijk directeur NICIS, maatschappelijk topinstituut voor steden) beoordeelde de inzendingen. Dr. Theo van der Krogt, programmacoördinator van KISS maakte deel uit van de jury.

Klankbordgroep en bestuur KISS

Op 15 mei is een bijeenkomst geweest met de Klankbordgroep van KISS waar onder meer is teruggekeken op het programma en een vooruitgeblift naar het programma voor de tweede helft van 2008 en 2009.

Op 28 mei was de DB- en Algemene Ledenvergadering van KISS in Enschede. De bijeenkomst vond plaats in het nieuwe gebouw van de Woonplaats. Een aantal deelnemers is rondgeleid door de heer Catau, de directeur van de Woonplaats. Tevens heeft mw. Sawitri Saharso, de nieuwe hoogleraar Intercultureel Bestuur aan de universiteit Twente, een presentatie gegeven over intercultureel bestuur maar ook over haar onderzoeksgebieden in het verleden en haar drijfveren om zich met dit thema bezig te houden. Met de leden van het DB is gediscussieerd over een aantal interculturele thema's.

Integratie: Datgene wat ons bindt

Op donderdagmiddag 11 september vond de bijeenkomst "*Integratie: Datgene wat ons bindt. Een ontmoeting tussen beleid, praktijk en wetenschap*" plaats. Het doel van deze bijeenkomst was een gemeenschappelijke kennisagenda rond integratiebeleid te genereren door o.a. beleidsmakers, en

intermediaire organisaties voor de provincies Overijssel en Gelderland en wetenschappers. Daarnaast was het doel om landelijk en lokaal beleid bijeen te brengen door het presenteren van de gemeenschappelijke integratieagenda en de activiteiten die daaruit voortvloeien. Tijdens de bijeenkomst is vanuit verschillende gezichtspunten gekeken naar integratie: vanuit uitvoerders en beleidsmakers, maar ook vanuit de wetenschap. Daarbij is geschakeld tussen nationaal en lokaal niveau en zelfs een doorkijkje gegeven op hoe integratie zijn beslag krijgt in andere Europese landen. Het programma bood veel ruimte voor inbreng van de deelnemers, in de plenaire discussie, maar vooral tijdens de werkgroepen. KISS heeft de bijeenkomst georganiseerd samen met de Universiteit Twente, Variya met medewerking van Forum, Osmose en Enzovoort. Mevrouw Sawitri Saharso, hoogleraar intercultureel bestuur, trad op als dagvoorzitter. Tijdens het plenaire deel presenteerde een vertegenwoordiger van het ministerie van VROM de heer Mehmet Aközbek de gemeenschappelijke integratie agenda. Vervolgens gaf mw. Lettinga (VU) een presentatie van over de houding van de verschillende Europese overheden ten aanzien van het dragen van een hoofddoek. Waarop een paneldiscussie en discussie met de zaal volgde. In de werkgroepen is een aantal thema's uitgediept: spreidingsbeleid, integratie, integratie en onderwijs en meedoen door werk. Een vierde werkgroep rond veiligheid kon door gebrek aan belangstelling niet doorgaan. De werkgroepen werden geleid door wetenschappers van de universiteit Twente (faculteit MB). De heer Aközbek sloot de middag af met een aantal punten die hij wilde terugleggen bij het ministerie. De bijeenkomst is bezocht door 80 deelnemers afkomstig uit Overijssel en in mindere mate uit Gelderland. Een aantal thema's die in de werkgroepen aan de orde zijn geweest zullen doorvertaald worden naar het nieuwe werkplan van KISS.

Scoren in de wijk

Op 1 oktober 2008 gaf Bas Denters (wetenschappelijk directeur KISS en bijzonder hoogleraar Grote Stedenbeleid UT) een presentatie Bas op het congres "*Scoren in de wijk*" in Utrecht. De heer Denters ging in op het thema "Hoe komen nieuwe lokale coalities tot stand?". Daarbij kwam de rol en functie van netwerken in wijken en buurten aan de orde en de vraag hoe de duurzame effectiviteit van dergelijke coalities kan worden geborgd.

In het najaar 2008 zijn in het kader van de evaluatie van het project Scoren in de Wijk vier onderzoeksrapporten afgerond:

- J.W. Meppelink: **"Een voorsprong verdedigen"; procesevaluatie Scoren in de Wijk, tweede deel**
- P. Jonkman: **Evaluatie Scoren door Scholing**
- E. Schapink: **Evaluatie voetbalcursus FC Twente, Scoren in de Wijk.**
- E. Reimink: **Evaluatie Scoren door Participatie**

Deze rapportages zijn begeleid door dr. P.J. Klok en de WD van KISS prof. dr. Bas Denters (UT).

Excursie Hannover

Op 30 en 31 oktober was de tweejaarlijkse excursie van KISS, dit maal naar Hannover in Duitsland. Het programma had twee inhoudelijke thema's *die Soziale Stadt* en de *Hannover/Metropolitan Region*. De contouren van *die Soziale Stadt* zijn geschetst in een aantal presentaties. Dit programma is vergelijkbaar met het Nederlandse grote stedenbeleid. De resultaten van de aanpak konden aanschouwd worden tijdens een rondwandeling in de wijk Vahrenheide Ost. Tijdens het diner pensant hield gedeputeerde Dick Buursink een inleiding over de Overijsselse steden in de toekomst. Daarop gaven bestuurders van de steden een korte reactie gaven. Afsproken is dat de steden een vervolg zouden geven aan dit initiatief. De volgende ochtend kwamen de *Hannover Region* en de *Metropolitan Region* aan de orde. De buitenlandse excursie heeft een belangrijke netwerkfunctie voor bestuurders. Het aantal deelnemers aan de reis bedroeg 35.

Studiemiddag Ruimtelijke Indicatoren: samenspel tussen beleid en methode

Op 5 november heeft KISS met het ITC een studiemiddag georganiseerd over ruimtelijke indicatoren. Tijdens de middag is de indicatorenset die ontwikkeld is door de 5 Overijsselse steden gepresenteerd door Peter Scheltinga onderzoekscoördinator van de gemeente Hengelo. Een Indonesische ITC-studente, Evy Trisusanti heeft in haar afstudeeronderzoek gekeken naar de gevolgde methode van selectie en aggregatie deze Overijsselse set indicatoren en presenteerde haar bevindingen. Karin Pfeffer van de Universiteit van Amsterdam presenteerde de Amsterdamse regiomonitor en ging daarbij in op het gebruik van deze monitor. Tot slot ging Cecilia Wong van de universiteit van Manchester in op de relatie tussen ruimtelijke indicatoren en beleid. Tijdens de middag was veel ruimte voor het stellen van vragen. De deelnemers waren afkomstig van de gemeenten, onderzoeks- en adviesbureaus, de kennisinstellingen en het ITC. In totaal waren er rond de 50 deelnemers. Vanwege het internationale karakter van de sprekers was de voertaal Engels.

Bloemkoolwijken: kans voor de toekomst?

Op 18 november heeft KISS in samenwerking met de woningcorporatie SWZ uit Zwolle een studiemiddag in Zwolle georganiseerd over zogenoemde Bloemkoolwijken. Tijdens deze discussiebijeenkomst ging het vooral om de vraag óf dit soort wijken de Vogelaarwijken van de toekomst zijn en als dat het geval is of het niet beter is nu al in te grijpen. Na een welkomstwoord door Eddy Veenstra (directeur van SWZ) is een inleiding gehouden door Jan Winsemius die een aantal Bloemkoolwijken in Nederland onder de loep nam. Daaruit blijkt dat er veel verschillen zijn tussen bloemkoolwijken onderling. Vervolgens besprak Giska Eisma van SWZ plannen voor Ittersumlanden, een bloemkoolwijk in Zwolle. Wilmien Haverkamp (gemeente Enschede) en Angelique ten Wolde van de Woonplaats presenteerden de plannen voor Stroinkslanden in Enschede. In de discussie kwamen naar voren dat niet alle bloemkoolwijken hetzelfde zijn. Sommige behoeven wel aandacht maar dan gaat het vaak om onderwerpen die de fysieke omgeving betreffen. De deelnemers hebben aangegeven er prijs op te stellen in de loop van 2009 nogmaals op het onderwerp

terug te komen. De bijeenkomst is bezocht door 46 deelnemers afkomstig van woningcorporaties, provincie en gemeenten, kennisinstellingen, bouwmaatschappijen etc.

Praktijkkring Duurzaam Bouwen en Renoveren

Op 26 november vond de 6^e bijeenkomst van de praktijkkring Duurzaam en Renoveren in het stadhuis van Zwolle plaats. Het thema van de middag was *Duurzaam gebruik van de ondergrond*.

De gemeente Zwolle heeft de laatste jaren een visie ontwikkeld op het gebruik van de ondergrond. Christian Voortman, Beleidsadviseur Milieu gemeente Zwolle, heeft deze visie toegelicht, en aangegeven hoe een planmatige aanpak kan bijdragen aan duurzaamheid.

In het tweede deel van de bijeenkomst is Bert Bekkers, accountmanager KWO van Brabant Water N.V., ingegaan op de toepassing van Koude- en WarmteOpslag. Wat zijn de technische, financiële en juridische mogelijkheden en onmogelijkheden van deze vorm van duurzame energie? De noodzaak van exploitatiegericht denken in plaats van projectgericht denken? Optimalisatie door een integrale aanpak en met welke bestuurlijke knelpunten krijgt men te maken. Tijdens de discussie zijn kennis en ervaringen uitgewisseld over deze onderwerpen.

De bijeenkomst werd georganiseerd door het KennisInstituut Stedelijke Samenleving en Saxion Hogescholen in samenwerking met provincie Overijssel en gemeente Zwolle. Er waren in totaal 32 bezoekers afkomstig van gemeente en provincie, woningcorporaties, kennisinstellingen, bouwmaatschappijen, projectontwikkelaars, ingenieursbureaus en energiemaatschappijen,

KISS-es

Ook in 2008 verstuurde KISS e-mails om abonnees te attenderen op ontwikkelingen die mogelijk interessant zijn voor hen over diverse onderwerpen. Gedurende het jaar zijn 42 KISS-es verstuurd naar rond de 70 abonnees.

Verslag activiteiten KISS

Op verzoek van de klankbordgroep van KISS is in het najaar van 2008 gestart met het plaatsen van korte verslagen van activiteiten op de website. Deze verslagen zijn te vinden bij het tabblad projecten maar ook onder de kop reeds gehouden bijeenkomsten.

Leden

Overheid

Provincie Overijssel
Gemeente Almelo
Gemeente Deventer
Gemeente Enschede
Gemeente Hengelo
Gemeente Zwolle

Private partijen en maatschappelijke organisaties

ARCADIS
Arcon
B&A Groep
De Woonplaats
Delta Wonen
Domijn
Hengelose Bouwstichting
Ons Belang
I&O Research
Koopmans Bouwgroep
Rentree
Variya
Woonbedrijf Ieder1
Welbions
Woningstichting SWZ

Kennisinstituten

Universiteit Twente
Saxion Hogescholen
Hogeschool Windesheim

Bureau KISS

Prof. dr. S.A.H. Denters (wetenschappelijk directeur)
Mevrouw drs. J.H. Grooters (programmacoördinator)
Dr. Th.W.P.M. van der Krogt (programmacoördinator)
Mevrouw S. Autar (bureaumanager)
Mevrouw K. M. W. van der Tuin – Wagenvoort (secretaresse)

Contactinformatie

Bezoekadres: Hengelosestraat 705, 7521 PA Enschede
Postadres: Postbus 545, 7500 AM Enschede
Telefoon: 053 – 48 363 46 Fax: 053 – 48 363 47
E-mail: info@kiss-oost.nl Web: www.kiss-oost.nl